

Essentiële waarden verteld in Eeuwige Stad: op bezoek bij de congregaties

door Eduard Kimman

Een busje met vijf, zes bisschoppen en één of twee secretarissen stopt op de Piazza Pio XII, een moderne rechthoek tussen het Sint Pietersplein, met de barokke, ovale zuilengalerij van Bernini, en de Via della Conciliazione die de verbinding vormt tussen de stad Rome en Vaticaanstad. Wekenlang stapten Franse bisschoppen uit om in de gebouwen links of rechts aan de Piazza Pio XII een gesprek te voeren met één van de dicasteries of dienstverlenende instellingen van het Vaticaan. Van 8-13 maart was het de beurt aan de Nederlandse bisschoppen. Eduard Kimman, secretaris-generaal van de Bisschoppenconferentie, bericht.

De katholieke Kerk telt ongeveer 4.600 bisschoppen. Jaarlijks brengt een kleine duizend een bezoek aan Rome. Indonesiërs en Indiërs behoorden tot de gasten in 2003. Na de Nederlanders, die er de tweede week in maart op bezoek waren, volgen Australiërs en Amerikanen. Sinds eeuwen gaan bisschoppen van tijd tot tijd op bedevaart naar de graven van de apostelen Petrus en Paulus in Rome, brengen dan tevens een bezoek aan Petrus' opvolger en gaan eventueel bij enige dicasteries langs. Pas na het Tweede Vaticaans Concilie wordt dit bezoek gezamenlijk, als leden van een kerkprovincie of een Bisschoppenconferentie, afgelegd. Paus Johannes Paulus II heeft er tijdens zijn pontificaat een vijfjaarlijks systeem van gemaakt.

Zelfevaluatie

Elke bisschop stuurt tevoren een verslag in over het wel en wee van het kerkelijk leven in zijn diocees. De Nederlandse kerkprovincie stuurt een verslag in over de situatie van het geloof in ons land. Trends als individualisering en secularisering worden beschreven, getallen over het kerkbezoek, informatie over de inzet van de vele vrijwilligers en de vergrijzing van de clerus worden gegeven en er wordt een evaluatie gemaakt met behulp van criteria uit Romeinse documenten.

Als Nederlander vraag je je dan af of het citeren van een pauselijk stuk wel zo nodig is. Het antwoord weet ik nu: zo'n rapport is een zelfevaluatie, zoals dat ook gebruikelijk is in de onderwijswereld, het gezondheidsland of bedrijfsleven. We geloven dat we, als individualistische en soms zelfs egoïstische mensen, geroepen zijn tot gemeenschap en dat we geroepen zijn één Kerk te zijn. We stellen ons eigen 'geloof' en onze eigen geloofspraktijk onder kritiek door ons geloofsleven te delen met anderen in de liturgie en onze liefdadigheid te verbinden met de diaconie. Dat vergt organisatie en dus zoiets als coördinatie en supervisie: niet alleen in een dekenaat of bisdom, maar ook in een kerkprovincie en een wereldkerk.

Herbronning

Als de gewoonte, sinds eeuwen bestaande, om de bisschoppen eens in de vijf jaar een 'Ad Liminabezoek' te laten maken, niet bestond, zou men dit direct moeten invoeren. Vooral sinds het Tweede Vaticaans Concilie doen de bisschoppen dit als conferentie, als een team dat als zodanig ook verantwoordelijkheid draagt voor een zogenaamde kerkprovincie. Dit bezoek aan de graven van de apostelen Petrus en Paulus betekent als het ware een

herbronning. Men gaat terug naar hen die als verkondigers van Christus en Zijn Evangelie te Rome aldaar hun leven gaven voor hun roeping. Maar ook het bezoek aan de opvolger van H. Petrus en zijn naaste medewerkers is belangrijk, al was het alleen maar als moment van vernieuwde bewustwording van de eigen roeping en verantwoordelijkheid. Hoogtepunt van de zes dagen Rome was voor mij het samenzijn met de collega's, het met elkaar als broeders samen bidden, overleggen, en het elkaar wat langduriger en ongedwongener ontmoeten. Hoogtepunt van de toespraak van de paus was de grote evenwichtigheid van het geheel ervan, maar in het bijzonder van zijn aanwijzing hoe men eventuele bekeringen tot moedeloosheid kan weerstaan door een werkelijk missionaire Kerk te zijn.

+ Adrianus Kardinaal Simonis

Tribunaal

De bisschoppen brengen dus verslag uit van het reilen en zeilen van de kerkbetrokkenheid van de gelovigen, de inzet van de vrijwilligers, de opleiding van toekomstig kader, het getuigenis van religieuzen of de identiteit van het katholiek onderwijs.

De dicasteries of departementen liggen verspreid over de hele stad. Gemiddeld werken er, schat ik, zo'n vijftien tot twintig mensen. Vaak minder. Het oudste werd al in de elfde eeuw opgericht en is sinds vijf eeuwen gehuisvest in het Palazzo della Cancelleria, waar zich ook het kerkelijke hooggerechtshof en de pauselijke kanselarij bevinden. In een zaal die veel weg heeft van een tribunaal uit de Renaissance, zit de kardinaal-penitencier met twee franciscanen van de Apostolische Penitentiaria op ons te wachten. De Nederlandse bisschoppen vragen zich af wat ze hier komen doen. In tien minuten behandelt de pas benoemde Amerikaanse kardinaal, die daarvoor aartsbisschop van Denver was, de geschiedenis van zijn instelling. Eén van de belangrijkste diensten toevertrouwd aan Petrus en zijn opvolgers: de vergeving der zonden. Na een half uur discussiëren we over het sacrament van de verzoening, over een catechese om dat sacrament en over de deugd van prudentie. Het uur vliegt om.

'Methode stamhoofd'

Sommige diensten bevinden zich in Trastevere, in het Palazzo San Calisto: Justitia et Pax, Cor Unum, De Raad voor het Gezin en nog meer secretariaten en raden, die in de laatste decennia opgericht zijn. Andere diensten bevinden zich langs de Via della Conciliazione. De Raad voor de Gezondheid, bijvoorbeeld. Bisschop Eijk vertelt er over de ontwikkelingen van de bio-ethiek in Nederland en de invloed die katholieke artsen en ethici op dit debat kunnen hebben. De voorzitter is een kardinaal uit Colombia die intens luistert en vraagt hoe bisschoppen de identiteit van katholieke zorginstellingen denken te bevorderen.

In een zijstraat zetelt de Raad voor de Interreligieuze Dialoog. Mgr. Muskens vraagt wat te doen voor moslimkinderen tijdens het godsdienstonderwijs op katholieke scholen. Vlak bij het Sint Pieterplein houdt kardinaal Re van de congregatie voor de bisschoppen kantoor. Een charmante man die gul het zojuist uitgekomen Directorium voor bisschoppen uitdeelt. Een verdieping lager zetelt de Congregatie voor het Onderwijs, waar de kardinaal-prefect goed op de hoogte blijkt van de aantallen theologiestudenten op de drie faculteiten en de vier seminaries in Nederland.

Aan de overkant van het plein houdt de Congregatie voor de Clerus kantoor, waar kardinaal Simonis uiteenzet wat er op een doorsnee-zondag aan vieringen in Nederlandse parochiekerken aangeboden wordt. In dat gebouw (Congregatie voor de Eredienst) bezoeken we ook kardinaal Arinze, afkomstig uit Afrika. Hij moet de zoon van een stamhoofd of dorpsheer zijn, denk ik. Een natuurlijk gezag straalt hij uit. Charmant. Slim. Hij werp de vraag op wat liturgie eigenlijk is. Eer brengen aan God, aanbidding, dankzegging. En vanuit deze ruime definitie beantwoordt hij vragen over gemeenschappelijke liturgieboeken met Vlaanderen, over boetevieringen en over allerlei kwesties. Hoe je je priesters moet overtuigen, wordt er gevraagd. Oh, antwoordt hij met een lach, je moet als bisschop van tijd tot tijd met je priesters in een kring gaan zitten, uitleggen waar je naar toe wilt en, als ze het

dan nog niet begrijpen, dan doe je dat na vier maanden nog eens. 'Methode-stamhoofd', denk ik. Misschien zo gek nog niet.

Het belang van vrijwilligers

Tijdens het Ad Liminabezoek was er een hartelijke en collegiale sfeer. Gedurende onze bezoeken aan de congregaties werden we bemoedigd. Vooral het gesprek met kardinaal Ratzinger maakte grote indruk op mij. Hij paart een grote theologische deskundigheid aan een beminnelijke persoonlijkheid. De paus was duidelijk moe. De jaren tellen mee. Hij was wel zeer alert. Tijdens mijn privé-onderhoud hebben we over generaal Maczek gesproken, de grote Pool die Breda en veel andere plaatsen in West-Brabant bevrijd heeft. De toespraak van de paus was erg evenwichtig. Twee aandachtspunten vielen op. Meer dan ooit heeft hij het belang van vrijwilligers voor de opbouw van de Kerk beklemtoond. De paus nodigde ook het katholiek onderwijs uit om de eigen identiteit te handhaven en uit te bouwen. Op deze terreinen kregen we huiswerk mee. Helaas ontbrak de gezamenlijke Eucharistieviering met de paus. Op deze wijze vierten we ons geloof. Hierdoor viel het hart van het Ad Liminabezoek weg. Het was ook goed om als broeders in het bisschopsambt een week met elkaar op te trekken. Hierdoor zijn onze onderlinge banden zeker versterkt.

Mgr. M.P.M. Muskens van Breda

Basale definities

De Congregatie voor de Geloofsleer is te vinden in een Palazzo binnen Vaticaanstad. De togen gaan aan. Op deze plek zetelde ooit de Inquisitie. Een brede trap op naar een loggia. Dan ergens een kleine deur in, een tussenvertrek en vervolgens een mooie vergaderzaal. We wachten. Glimlachend komt kardinaal Ratzinger binnen die uiteenzet dat deze ontmoeting wezenlijk is voor het werk van zijn departement. De kwalificatie 'essentieel' valt dikwijls in dit gesprek. Hij signaleert relativisme en ver doorgevoerde tolerantie. Dialoog betekent niet dat je je eigen geloof aflegt. Hij verwijst naar Matteüs 16, naar de vragen die Jezus in dat hoofdstuk stelt. Jezus Christus is meer dan een religieuze leraar. Het is God zelf die hier spreekt. In Hem gebeurt iets dat zich verheft boven andere religies. Jezus Christus verbindt hemel en aarde. De kardinaal weet in al zijn antwoorden telkens weer terug te keren naar de basale definities van wie Jezus Christus is. In alle pastoraat geldt dat de pastor zelf gegrepen moet zijn door Jezus Christus, stelt hij. De zon valt binnen door een hoog raam. Misschien zegt hij nog meer. Ik schrijf door. Toch hoor ik die eenvoudige zin steeds: zelf gegrepen zijn door Jezus Christus. We lopen naar buiten. De pers: microfoons, notitieblokjes, camera's. Is er nieuws? Essentiële waarden, verteld in de Eeuwige Stad.

Mediakaravaan in voetspoor episcopaat

door Jan-Willem Wits

De bisschoppen van Nederland brachten van 8 tot 13 maart hun bezoek 'ad limina apostolorum'. Alleen mgr. De Kok o.f.m., hulpbisschop van Utrecht, bleef om gezondheidsredenen in Nederland. Het was de zesde keer dat de bisschoppen deze 'visitatio ad limina' gemeenschappelijk aflegden. Kardinaal Simonis is de enige die al deze bezoeken meemaakte; voor de meesten was het de eerste of tweede keer. Perschef Jan-Willem Wits hield in een dagboek de bisschoppelijke gangen bij.

Traditiegetrouw bestaat een Ad Liminabezoek uit drie basisbestanddelen: de bedevaart naar de graven van Petrus en Paulus, individuele en gemeenschappelijke ontmoetingen met de paus (inclusief bezoeken aan Vaticaanse congregaties en instellingen) en het vijfjaarlijkse Ad Liminarapport. Zeker tijdens dit bezoek kwam er nog een vierde hoofdactiviteit bij: de contacten met de media.

Moed en inspiratie

Wie een muntje in de Trevi-fontein gooit, schijnt in Rome te zullen terugkeren. De Trevi-fontein is aan mij niet rijk geworden, want ik kan mijn geld beter gebruiken. Desondanks ben ik na mijn studie in Rome aan het eind van de jaren tachtig er menigmaal teruggekomen. Ditmaal had mijn bezoek aan Rome echter iets totaal nieuws: het was mijn eerste Ad Liminabezoek. Ik kwam er nu met een heel andere verantwoordelijkheid, als bisschop van Groningen. Onbetwist hoogtepunt was voor mij dat ik een kwartier lang privé met de paus heb gesproken, de stadhouder van Christus en het zichtbare hoofd van de Kerk. Zijn bemoedigende woorden zullen nog lang blijven naklinken. Bij de bezoeken aan de diverse Congregaties en Pauselijke Raden hebben mij het begrip voor onze situatie getroffen alsmede de bereidheid om mee te denken over het vinden van constructieve wegen om verder te gaan. Deze positieve ervaringen opgedaan tijdens ons Ad Liminabezoek geven me de moed en inspiratie om ons geloof met overgave uit te dragen.

Mgr. W.J. Eijk van Groningen

Maandag

In alle vroegte begint het Ad Liminabezoek om half acht 's ochtends met een eucharistieviering in de Sint Pieter. Kardinaal Simonis concelebreert – in de nabijheid van het graf van Petrus – met zijn collega-bisschoppen en enkele in Rome woonachtige priesters. In zijn homilie gaat de kardinaal in op de bijzondere positie van de apostel Petrus en zijn opvolger, de paus. Na de votiefmis voor Petrus volgen de eerste mediacontacten.

De cameraploegen van onder andere het NOS Journaal en RKK's Kruispunt vragen met name de 'debuterende' bisschoppen over hun eerste indrukken en verwachtingen. De overige bisschoppen ontbijten in de Titus Brandsma zaal bij de Kerk van de Friezen.

Om half tien staat het eerste congregatiebezoek gepland: de Congregatie voor de Katholieke Opvoeding. Deze houdt zich bezig met het volledige palet aan katholieke onderwijsinstellingen, van basisonderwijs tot theologische opleidingen. Aansluitend volgt de Congregatie voor de Clerus.

Enkele bisschoppen hebben een bijzondere afspraak: hun individuele ontmoeting met paus Johannes Paulus II. Kardinaal Simonis en hulpbisschop De Korte bijten het spits af. Ook mgr. Muskens (Breda), mgr. Eijk (Groningen) en mgr. Punt en mgr. Van Burgsteden s.s.s. (Haarlem) hebben voor vandaag hun persoonlijke audiëntie bij de paus. Eén voor één dalen zij af van de trappen bij de Bronzen Poort en vertellen aan de verzamelde pers over hun ervaringen. De paus is oud en snel moe, maar helder van geest, is de algemene teneur.

De meeste bisschoppen bezoeken om 12.15 uur de Congregatie voor de Eredienst, het liturgisch 'departement' van het Vaticaan. Mgr. Wiertz en mgr. De Korte hebben een gelijktijdige afspraak bij de Congregatie voor de Heiligverklaringen, met name omdat de lopende procedures merendeels aspirant-heiligen uit het Utrechtse en Roermondse betreffen.

Rond één uur zit de eerste en intensieve dag van het Ad Liminabezoek er bijna op. De bisschoppen reizen gezamenlijk terug naar het Nederlands College, waar de meesten van hen dezer dagen verblijven, voor een lunch. 'Moe maar voldaan', lijkt het beste cliché om de gemoedstoestand van het episcopaat te typeren. Voor de bisschoppen wacht echter nog één programma-onderdeel: om 17.00 uur die dag staat de ontmoeting met de in Rome wonende of naar de Eeuwige stad meegereisde pers gepland.

Tijdens deze eerste ontmoeting wordt tevens het Ad Liminarapport van de Nederlandse bisschoppen gepresenteerd en toegelicht. Een geanimeerde persconferentie volgt, waarin vooral de vraag centraal staat hoe de herstructurering van de Kerkprovincie samengaat met de missie en missionaire dimensie van de Kerk. In de periferie geven enkele bisschoppen telefonische interviews af. Rond half zeven druppelen de laatste journalisten de deur van het College uit en zit de eerste Ad Liminadag er echt op.

Dinsdag

Na de eucharistieviering in het Nederlands College, met mgr. Hurkmans als hoofdcelebrant, volgt een vluchtig ontbijt. De busjes staan alweer klaar om de bisschoppen naar het Vaticaan te vervoeren. Vandaag staat als eerste het bezoek aan de Congregatie voor de Bisschoppen op de agenda. Aansluitend wandelen de bisschoppen naar het gebouw van het Heilig Officie, waar de Congregatie voor de Geloofsleer is gevestigd. Het onderhoud met kardinaal Ratzinger wordt door veel bisschoppen – naast de ontmoetingen met de paus – als één van de hoogtepunten van het bezoek genoemd. 's Middags volgt een nadere toelichting over de canonieke dienstverlening die de Apostolische Penitentiarie kan bieden. Als slot van deze dag volgt een ontmoeting met de Pauselijke Raad voor het Gezin. Kardinaal-prefect Lopez Trujillo licht met name zijn uitspraken in een BBC-documentaire toe, over het condoom als ontoereikende bescherming tegen HIV-infectie, uitspraken die wereldwijd de nodige stof deden opwaaien.

's Avonds maakt Kruispunt- televisie opnames van het souper van de bisschoppen en geven mgr. Eijk en mgr. Muskens interviews aan Radio Vaticana. 'Onder elkaar' wisselen de bisschoppen hun ervaringen uit. Het zwaartepunt van de week ligt achter hen.

Privé-audiëntie bij de paus

Het meest indrukwekkende element in dit Ad Liminabezoek was voor mij het bezoek aan de paus, en dan speciaal mijn pri-vé-audiëntie. Na ruim vijf jaar bisschop te zijn voor het eerst zo'n bezoek brengen en dan je zorgen, vreugde en plannen bij hem neerleggen heeft me zeer geraakt. Natuurlijk komt dat niet allemaal tegelijk ter sprake, tevoren heeft het bisdom een rapport geschreven. Ook was ik verheugd dat hij zo positief reageerde op de evangelisatieplannen van het bisdom 's-Hertogenbosch. Dat heeft mij veel moed gegeven: ik ga er voor de volle tweehonderd procent voor. Overigens maakte de gehele week een diepe indruk op me: het samenzijn met de bisschoppen maar ook de bezoeken aan de verschillende dicasteries. Daar-bij viel het me op dat ze ons maanden niet alleen te kijken naar de zorgen, maar ook naar de mogelijkheden die er zijn. Dat vind ik erg belangrijk.

Mgr. A.L.M. Hurkmans van 's-Hertogenbosch

Woensdag

Na de collectieve bezoeken, gaan vanaf vandaag delegaties van de Bisschoppenconferentie langs bij diverse Raden en andere Vaticaanse instellingen. Het bestuurscentrum van de wereldkerk kent talrijke aandachtsvelden. Mgr. Punt en mgr. Wiertz zijn vandaag 'inge-roosterd' voor een bezoek aan de Pauselijke Raad voor Migratie en Toerisme. Het Nederlandse asielbeleid blijkt door het Vaticaan nauwgezet gevolgd te worden.

Mgr. Muskens, mgr. De Korte en mgr. De Jong bezoeken Cor Unum, de instelling die hulp geeft aan de Derde Wereld, en oecumenisch referent mgr. Van Burgsteden, kardinaal Simonis en mgr. Van Luyn gaan langs bij de Pauselijke Raad ter bevordering van de Eenheid der christenen. Deze instantie behartigt tevens de relaties met het jodendom. De beminnelijke kardinaal Kasper blijkt zoals gewoonlijk weer goed thuis in de complexe oecumenische situatie in Nederland.

Ook de Pauselijke Raad voor de Leken (mgr. De Jong en mgr. De Korte), de Congregatie voor de Instituten van het Gewijde Leven en de Sociëteiten van het Apostolisch Leven (kardinaal Simonis, mgr. Van Burgsteden) en Justitia et Pax (mgr. Van Luyn, mgr.

Punt) staan op het drukke programma. De bisschoppen Muskens, Punt en Wiertz brengen bovendien een bezoek aan de Congregatie voor de Evangelisatie van de Volkeren (de 'Propaganda Fide').

's Middags is alleen nog een bezoek aan de Pauselijke Commissie voor de Culturele goederen van de Kerk voorzien, waaraan mgr. De Korte en mgr. Wiertz deelnemen. 's Avonds volgt het tweede deel van de bedevaart, een eucharistieviering in de kerk van Sint Paulus buiten de Muren. Mgr. van Luyn is hoofdcelebrant en gaat in zijn verkondiging in op de missie van de Kerk en de noodzaak van 'affectieve en effectieve communio' onder de bisschoppen. Een week als deze biedt een zeldzaam moment om langdurig samen op te trekken en de zo groeiende verbondenheid wordt door menig bisschop als één van de belangrijkste winstpunten van het Ad Liminabezoek genoemd. De bisschoppen zijn aansluitend uitgenodigd voor een bezoek aan een nieuwe religieuze congregatie, die de taak op zich heeft genomen om bisschoppen op Ad Liminabezoek te vervoeren. Een dienstverlening waar met dankbaarheid gebruik van wordt gemaakt.

Media kritisch maar open

De aandacht van de Nederlandse media voor het Ad Liminabezoek was opvallend. Niet alleen de KRO en de NOS waren present, ook een commerciële zender als RTL 4. Tevens waren er vele journalisten van kranten en tijdschriften. De berichtgeving was, zover ik kan overzien, kritisch maar ook open. Tijdens de persconferenties maandag en vrijdag op het Nederlands College waren de aanwezige persmensen goedwillend. Stekelige vragen en bittere opmerkingen bleven achterwege. Ik heb de indruk dat de meeste verslaggevers de bisschoppen echt wilden laten uitpraten. De grote aandacht van de media betekende dat ons thuisfront goed werd geïnformeerd. Dagelijks konden onze mensen de voortgang van het bezoek volgen. Met name de uitzending van 'Kruispunt' met de 7 diocesane bisschoppen is, voor zover ik heb gehoord, positief ontvangen. Velen in onze parochies hebben het spreken van de bisschoppen als bemoedigend ervaren. De media-aandacht voor ons bezoek aan Rome suggereert dat ook in het seculariserende Nederland de stem van de Kerk relevant wordt gevonden. Alles bijeen ben ik dankbaar voor de uitgebreide berichtgeving.

Mgr. G.J.N. de Korte, hulpbisschop van Utrecht

Donderdag

Het hoogtepunt van deze relatief rustige dag zijn de privé-audiënties bij de paus voor mgr. Wiertz en mgr. De Jong (Roermond), mgr. Van Luyn (Rotterdam) en mgr. Hurkmans ('s-Hertogenbosch). Het gruwelijke nieuws over de aanslagen in Madrid dringt tijdens het antichambren door en vormt een indringend contrapunt ten opzichte van de serene sfeer die in de pauselijke vertrekken hangt.

Mgr. Eijk en mgr. Hurkmans bezoeken de Pauselijke Raad voor de Interpretatie van Wetsteksten en mgr. Van Burgsteden en mgr. Punt gaan langs bij de Congregatie voor de Oosterse Kerken. 's Avonds vindt een oecumenische vesperviering plaats in de kerk van Santa Maria dell'Anima, waar de enige Nederlandse paus Adrianus VI begraven ligt. De vesperviering wordt bijgewoond door H. baron Bentinck van Schoonheten, Nederlands ambassadeur bij de Heilige Stoel, bij wie de bisschoppen 's avonds te gast zijn. In het privé-appartement van de ambassadeur schuiven ook enkele in Rome werkzame geestelijken en zusters aan voor het diner. De ambassadeur benadrukt in zijn tafelrede het belang van deelname door de Kerk aan het publieke debat, een appèl dat later deze week door de paus zal worden herhaald.

Sterren van hoop

Het Ad Liminabezoek is voor de bisschoppen een versterking geweest van de weg die zij gaan in de Nederlandse Kerkprovincie. Het heeft hen bemoedigd op deze weg door te gaan.

Tegelijk hiermee is het voor de bisschoppen ook een bevestiging geweest van de onderlinge eenheid en broederlijkheid. Zij zien binnen de situatie van de Kerk in Nederland sterren van hoop die richting wijzen in de toekomst.

Mgr. J.M.G. van Burgsteden s.s.s., hulpbisschop van Haarlem

Vrijdag

Mgr. Eijk en secretaris-generaal Kimman beginnen de laatste dag met een bezoek aan de Pauselijke Raad voor het Pastoraat in de Gezondheidszorg. De overige bisschoppen mogen het rustiger aan doen, morgen gaan alleen nog mgr. De Jong en mgr. Muskens naar de Pauselijke Raad voor de Interreligieuze Dialoog. Om kwart over elf is de finale van deze Ad Liminaweek: het gemeenschappelijke bezoek van de bisschoppen aan de paus. Kardinaal Simonis spreekt de Heilige Vader toe namens de bisschoppen, gevolgd door diens toespraak. Onder elkaar vatten de bisschoppen na afloop snel hun eerste indrukken van de pauselijke woorden samen: evenwichtig en bemoedigend en met accenten op de roepingpastoraal, de identiteit van het katholiek onderwijs, de toekomst van het religieuze leven, de deelname van christen-gelovigen aan het publieke debat en de kansen voor de Kerk om in te spelen op de nieuwe 'dorst naar spiritualiteit'.

Aan de voet van de trappen bij de Bronzen Poort wachten de journalisten het episcopaat op voor commentaren. De met de bisschoppen op Ad Limina meetrekkende mediakaravaan is inmiddels vertrouwd, maar al deze journalistieke aandacht wordt door de Romeinen als ongebruikelijk beschreven. De bisschoppen keren terug naar het Nederlands College en spreken aan tafel verder over de pauselijke analyse van de stand van Kerk en samenleving in de Lage Landen. De residerende bisschoppen houden met elkaar vanaf drie uur in de geïmproviseerde 'studio' van Kruispunt-televisie een rondetafelgesprek.

De kardinaal maakt van de gelegenheid gebruik om mgr. Van Burgsteden alvast te feliciteren met zijn veertigjarig priesterjubileum en rector Jan Heffer van het Nederlands College te danken voor de genoten gastvrijheid en uitstekende organisatie. Aansluitend een persconferentie voor de overige media. Alle bisschoppen beantwoorden vragen naar opvallende elementen in de toespraak van de paus en hoogtepunten van deze week. Kardinaal Simonis eindigt de persontmoeting met een dankwoord aan de journalisten, onderstreept door een hartelijk applaus van de bisschoppen. Ook voor de media was het een intensieve week. Terwijl bisschoppen en journalisten wat drinken op de goede afloop, vertrekt kardinaal Simonis richting het Vaticaan. Op het dak van het mediacentrum van de Europese omroepen – met de Sint Pieter op de achtergrond – beantwoordt hij vragen van Netwerk-presentator Sven Kockelman vanuit Hilversum. Voorlopig het laatste vraaggesprek van zijn talrijke interviews deze week. Het is mooi geweest.

Gegroeid in onderlinge band

Allereerst denk ik dat er een positieve impuls is gegeven aan de bisschoppen van Nederland. Ze zijn echt bemoedigd op de ingeslagen weg door te gaan, en zijn door een week samen op te trekken ook gegroeid in hun onderlinge band. Als de leiders deze eenheid en inspiratie naar hun medewerkers en de gelovigen van hun bisdommen uitstralen, kunnen ze veel positieve krachten helpen ontketenen. Met name op die terreinen waar de paus aandacht voor gevraagd heeft: jeugd en jongeren, katholiek onderwijs, gezin, roepingen, oecumene, priesteropleidingen, viering van de eucharistie en de dialoog met de samenleving kan de inspiratie van de bisschoppen haar vruchten afwerpen. Vervolgens zijn via de media veel mensen ervan doordrongen dat Rome niet anti-Nederlandse Kerk is, maar met ons meedenkt en bidt. Dit versterkt de band met de wereldkerk. 'Last but not least' is de voorspraak van de apostelen Petrus en Paulus, die we hebben afgesmeekt aan hun graven, en het intense gebed en offer van de H. Vader zeker van invloed op het geloof en de liefde van de Nederlandse gelovigen.

Toespraak paus in teken van 'evangelie van de hoop'

door Peter Nissen

Realistisch en bemoedigend: met deze twee woorden kan de toespraak gekenschetst worden waarmee paus Johannes Paulus II het Ad Liminabezoek van de Nederlandse bisschoppen op vrijdag 12 maart heeft afgesloten. Terwijl de Bisschoppenconferenties van enkele andere West-Europese landen, zoals België en Frankrijk, recentelijk bij hun 'visitatio ad limina apostolorum' begroet werden met een toespraak waarvan de toon overwegend streng en vermanend was, was de toon van die tot de Nederlandse bisschoppen eerder begripvol.

Zij staat daarmee in de lijn van de toespraken van de laatste twee of drie Ad Liminabezoeken, waaruit toch steeds meer het beeld verdween van de Nederlandse kerkprovincie als het ongehoorzame jongetje in de klas van de wereldkerk. Het besef groeide dat de situatie in Nederland minder uitzonderlijk was dan zij aanvankelijk geleken had. Zij ontwikkelde zich hier alleen eerder dan in andere Westerse landen.

De ontkerkelijking zette hier eerder in, gepaard gaande met een ingrijpende afname van de aantallen priesterkandidaten en roepingen voor het religieuze leven. Tegelijk raakte de kleiner wordende kerkgemeenschap verdeeld door een verlamme polarisatie. Terwijl die hier begint te luwen, laait zij in andere landen, zoals Oostenrijk, juist hevig op. En terwijl in Nederland de magere jaren met nauwelijks of geen priester- en diakenwijdingen voorbij lijken te zijn, bereikte het aantal wijdingen in een land als België afgelopen jaar een dramatisch dieptepunt.

Intens contact

Het bezoek met de paus was eervol en emotioneel. Eervol, omdat je op bezoek komt bij een man met wereldhistorische afmetingen. Johannes Paulus de Grote heb ik hem genoemd, zoals anderen voor mij. Ik vond het een eer hem in deze fase van zijn leven nog een keer persoonlijk te mogen ontmoeten. Het bezoek was ook emotioneel, omdat het is alsof je op bezoek gaat bij je oude vader of grootvader. Wat me het meeste opviel, is dat hij zich bij de hand liet nemen. Als bij oude mensen verbale communicatie moeilijker wordt, gaan andere vormen van communicatie een rol spelen. Ik heb hem tijdens het privé-gesprek bij de hand genomen, zoals ik dat als pastoor in bejaardenhuizen vele malen heb gedaan. En het wonderlijke was dat de paus dit toeliet. Daardoor kun je spreken van een intens contact, al hebben we slechts kort gesproken. De apostel Paulus zegt ergens: "Als ik zwak ben, ben ik sterk." Dat heb ik tijdens de bezoeken aan de paus heel sterk ervaren. Juist omdat deze paus in het openbaar zwak durft te zijn, neemt hij daarin ook de zwakheid van alle anderen mee.

Mgr. F.J.M. Wiertz van Roermond

Missionaire toekomst

De toespraak van de paus opent met de erkenning van de moeilijke situatie waarin de bisschoppen van Nederland leiding hebben te geven aan de Kerk. De paus maakt melding van de "intense secularisatie" die ons land "sinds dertig jaar" – een tijdspanne die mij als historicus wel aan de voorzichtige kant lijkt – kent. Hij signaleert ook, zonder het woord te

gebruiken, de heilloze interne polarisatie onder Nederlandse katholieken en hun vervreemding van de wereldkerk, ontwikkelingen die noop- ten tot initiatieven om de *communio* te herstellen, gelijk “plaatselijk en universeel”.

Maar hij blijft niet steken in een klaagzang over deze ontwikkelingen. Integendeel, wie de toespraak van de paus leest en herleest, gaat er – althans, dat overkwam mij – de grondlijnen in zien van een programma voor een Kerk die kleiner en meer marginaal is geworden, maar die zich uitgedaagd weet tot een missionaire toekomst. De Kerk is altijd en overal missionair. Zij heeft namelijk niet alleen een missie, zij is ook een missie: zij is teken en instrument van heil, voortzetting van de zending van Jezus Christus. Maar in sommige situaties kan zij zich van haar missionaire karakter sterker bewust worden.

‘Ontvankelijkheid’

De in hoge mate gesecculariseerde Nederlandse samenleving, waarin een ooit bloeiende en invloedrijke volkskerk steeds meer een kleine Kerk van bewuste keuze begint te worden, is zo'n situatie. Niet iedereen voelt zich daar gelukkig bij.

De uitdrukking ‘Nederland missieland’ roept weerstand op, zoals ook uit de Kruispunt-enquête voorafgaand aan het bezoek bleek. Ik vermoed dat dit veel te maken heeft met een verschijnsel dat het Ad Liminarapport van de bisschoppen beschrijft, namelijk “een zekere zelfgenoegzaamheid” van Nederlandse katholieken. Wij waren in het missionaire leven van de Kerk lange tijd de gevende partij: nog geen halve eeuw geleden was wereldwijd één op de zeven missiepaters, -zusters en -broeders van Nederlandse komaf. Maar nu moeten we wennen aan de situatie dat wij de ontvangende partij zijn. En dat vraagt, zoals de bisschoppen in hun rapport terecht constateren, om “een houding van ontvankelijkheid”.

Het is daarom mooi dat de paus in zijn toespraak wijst op de bijdrage die de vele migranten aan het kerkelijk leven in Nederland kunnen geven, op de “uitwisseling van gaven”, een verschijnsel dat ook optreedt wanneer priesters uit andere landen of zelfs continenten in Nederland komen werken.

Maar als ontvangende Kerk zijn we tegelijk ook schenkende Kerk: de missionaire Kerk schenkt aan de haar omringende samenleving het getuigenis van Gods leven, Gods liefde, Gods barmhartigheid. Het bevorderen van het bewustzijn een missionaire Kerk te zijn, een Kerk die leeft van de uitwisseling van gaven, een Kerk die ontvangende en gevende partij tegelijk is, vormt volgens mij één van de grootste taken die de Nederlandse bisschoppen momenteel wacht. De brief die zij over het thema ‘missie’ voorbereiden, biedt al een eerste kans om aan die taak gestalte te geven.

Roepingen en dialoog

Voor mij sprongen twee belangrijke thema's er uit in de toespraak van paus Johannes Paulus II. Allereerst de roepingenpastoraal: wezenlijk voor de toekomst van onze geloofsgemeenschap. “Spaar uw krachten niet op dit gebied”, zo zei de paus, en hij noemde het roepingenpastoraal “een opdracht die absolute prioriteit vereist”. Met de paus onderstreep ik dat een roeping niet alleen een individuele aangelegenheid is. Voor een vruchtbaar roepingenpastoraal is het wezenlijk dat wij een vitale geloofsgemeenschap vormen waarin Gods roepstem gehoord en gevoeld kan worden. Dat vraagt inzet van ons allemaal, ook van gezinnen en scholen. Het tweede thema dat mij trof is de dialoog. De paus gaf veel aandacht aan de Kerk als *communio*, als gemeenschap waarin alle delen op elkaar betrokken (moeten) zijn. Maar wij hebben niet alleen boodschap aan elkaar. De paus nodigt ons uit om met woorden en daden te getuigen van de christelijke waarden en “deel te nemen aan de debatten die de Nederlandse samenleving verlevendigen in een geest van dialoog”.

Mgr. A.H. van Luyn s.d.b. van Rotterdam

Vier grondlijnen

Vier grondlijnen van die missionaire Kerk tekenen zich in de toespraak van de paus af. De eerste is die van de verkondiging en het getuigenis. Een Kerk die wervend wil zijn, moet zich niet schamen voor haar boodschap, want dan schaamt zij zich voor Christus. Zij moet de “blijde boodschap van Christus' liefde verkondigen”, zoals de paus zegt. Zij moet het erfgoed van haar traditie overdragen. En vooral moet zij zelf een levend getuigenis zijn van Christus. “Hoe zou men kunnen geven wat men zelf niet heeft”, zo vraagt de paus retorisch. De Kerk moet in woord en daad levende verkondiging zijn van Christus, uit Wie zij leeft en door Wie zij gevoed wordt in de viering van de eucharistie.

Dat brengt mij bij de tweede grondlijn: die van bezielde gemeenschap. In organiseren zijn Nederlandse katholieken altijd goed geweest, zelfs de polarisatie was hier perfect georganiseerd. Nu staat de kerkprovincie voor een ingrijpende reorganisatie, op alle niveaus, van het landelijke tot het parochiële. Waak ervoor, zo waarschuwt de paus terecht, dat deze reorganisatie niet beperkt blijft tot “een formele herstructurering”. Zorg voor nieuwe bezieling, zo lees ik tussen de regels door. En die bezieling bestaat in het opnieuw ontdekken van de rol van de parochie en “van de missionaire taak van de gelovigen die er deel van uitmaken, voor een betere inzetbaarheid van allen met het oog op de verkondiging van het Evangelie”.

De derde grondlijn ligt in het verlengde van die “betere inzetbaarheid van allen”: de bevordering van roeping. Priesters halen uit het buitenland, lees ik tussen de regels door, is goed en zinvol, maar “absolute prioriteit” geniet toch het bevorderen van roeping uit het eigen midden. Ofwel: de kerkgemeenschap moet zo bezield zijn dat zij als vanzelf ook bezielend wordt, wervend en uitdagend voor jonge mensen. Voor een bezielende, getuigende, dus missionaire Kerk kunnen jonge mensen warm lopen, zo warm dat zij zich met een levensengagement voor die Kerk inzetten.

Grijp de kansen van deze tijd

De Nederlandse bisschoppen troffen in Rome grote betrokkenheid aan met de Kerk in Nederland. Rome begrijpt onze situatie: er zijn grote problemen maar er is ook hoop. De overheersende aansporing is: grijp de kansen van deze tijd maar sluit geen compromissen met de katholieke identiteit. Breng Christus met nieuwe krachten in uw gesecculariseerde land. De trefwoorden daarbij zijn: onderwijs, evangelisatie, nieuwe eerbied voor de eucharistische Heer in ons midden.

Mgr. J.M. Punt van Haarlem

Rijke voorraadschuren

De vierde grondlijn ten slotte is spiritualiteit. De paus constateert “een opleving van interesse voor religieuze vragen en een nieuwe dorst naar spiritualiteit”. Daar moet de Kerk op antwoorden. Zij moet “degelijke wegen van geestelijk leven bieden”. De Kerk kan de dorst van velen lessen omdat zij beschikt over oasen. Eeuwen van spiritualiteit liggen in de rijke voorraadschuren van de Kerk opgeslagen. Open de poorten en laat de hongerigen en dorstigen binnen, zou ik zeggen.

De grondlijnen liggen er. De uitwerking ervan zal niet gemakkelijk zijn. Maar de bisschoppen mogen weten dat zij er niet alleen voor staan. Voor het “evangelie van de hoop” willen velen zich met hen inzetten.